

Η Δημιουργική γραφή στην ξενόγλωσση εκπαίδευση: σύγχρονες πρακτικές γραφής και δημιουργικές δραστηριότητες

Μαρία Κατσαντώνη
ΣΕΠ Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
markatsantoni@hotmail.com

Εισαγωγή

Η παρούσα ανακοίνωση είναι καρπός προσωπικής εμπειρίας επικεντρωμένης σε συγγραφικά σχέδια εργασίας μικρού ή μεγάλου μήκους με βάση κυρίως το λογοτεχνικό αφήγημα. Ειδικότερα τα σχέδια αυτά εργασίας με τη μορφή ατομικής ή ομαδικής εβδομαδιαίας αλυσιδωτής γραφής πραγματοποιήθηκαν μέσα από σύγχρονες μορφές βιωματικής μάθησης και δημιουργικές δραστηριότητες στο πλαίσιο του μαθήματος επιλογής *Δημιουργική γραφή και ανάγνωση* στο Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών τη χρονολογική περίοδο 2007-2011. Το μάθημα είχε προταθεί αρχικά πιλοτικά με παράλληλη λειτουργία εργαστηρίου λόγου στην ελληνική γλώσσα σε συνεργασία με τον συγγραφέα, κριτικό και δοκιμογράφο κ. Κώστα Παπαγεωργίου στο πλαίσιο του Προγράμματος Αναμόρφωσης Προπτυχιακών Σπουδών (ΑΠΠΣ) του Τμήματος ήδη από το ακαδημαϊκό έτος 2006-07. Στη συνέχεια εντάχθηκε ως μάθημα επιλογής προτάσσοντας την εφευρετικότητα και τη δημιουργικότητα.

Τα εν λόγω εργαστήρια και οι δραστηριότητες που θα παρουσιαστούν αποτελούν επιπλέον αποτέλεσμα εμπειρίας εμπύχωσης επιμορφωτικών εργαστηρίων σε μελλοντικούς καθηγητές της γαλλικής ως ξένης γλώσσας στη μέση εκπαίδευση, όπως και σε ευρύτερο γαλλόφωνο ενήλικο κοινό σε

συνεργασία με το Τμήμα Μορφωτικής και Εκπαιδευτικής Συνεργασίας του Γαλλικού Ινστιτούτου Ελλάδος¹.

Στόχος της παρούσας εισήγησης είναι να δοθεί έμφαση:

i) στο ρόλο και τη συμβολή των εργαστηρίων *Δημιουργικής Γραφής* στην ξενόγλωσση εκπαίδευση και ειδικότερα στη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας

ii) στις τεχνικές εμπύχωσης των εργαστηρίων μέσα από δραστηριότητες *ελεύθερης δημιουργικής έκφρασης* (μυθοπλασία), *υφολογικές δραστηριότητες επαναγραφής* (παρωδίας ή μίμησης ύφους, δραστηριότητες διασκευής ή μεταφοράς από ένα λογοτεχνικό γένος σε ένα άλλο), *παιχνίδια γραφής* (παιχνίδια διαπροσωπικά βασισμένα σε βιωματικές εμπειρίες), *γραφή της επινόησης*. Οι τεχνικές αυτές επιτρέπουν στους συμμετέχοντες των εργαστηρίων να κατακτήσουν ένα δικό τους ύφος γραφής, να ανακαλύψουν πτυχές του εαυτού τους και να ενδυναμώσουν την αυτοπεποίθησή τους.

Παράλληλα, η παρούσα εισήγηση επικεντρώνεται στην προβληματική της *σύνθεσης κειμένων* μέσα από σύγχρονες *πρακτικές γραφής*, όπως υβριδική γραφή, παλίμψηστο, πολυφωνία, πολυφωνικός μονόλογος και διαφορετικά λογοτεχνικά είδη (αυτοβιογραφία, προσωπικό ημερολόγιο, σύγχρονες μορφές αυθιστόρησης, φανταστικό διήγημα, παραμύθια για παιδιά και εφήβους, φανταστική συνέντευξη).

Τέλος, εξετάζεται το *θεωρητικό και μεθοδολογικό υπόβαθρο* των εργαστηρίων (βασικές θεωρίες που επιζητεί η ανάλυση λογοτεχνικού κειμένου, μοντέλα ανάγνωσης και συγγραφής κειμένων).

1. Δημιουργική γραφή και πανεπιστημιακή κατάρτιση

Αξίζει να σημειωθεί στην παρούσα εισαγωγή πως τα εργαστήρια *Δημιουργικής Γραφής* έχουν δοκιμαστεί σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες και στις ΗΠΑ ήδη από τη δεκαετία του '70-'80². Εδραιώθηκαν γρήγορα στα πανεπιστήμια στον τομέα της παιδαγωγικής, της εφαρμοσμένης ανάλυσης του λόγου και της διδασκαλίας

¹ <http://www.ifa.gr/index.php/el/mathimata-spoudes/modules-et-ateliers/atelier-decriture-creative->

² Βλ. Rossignol, I. (2006) *L'invention des ateliers d'écriture en France*, Paris: L'Harmattan και Boniface, C. (1994) *Premières rencontres nationales des ateliers d'écriture*, Aix-1993:Retz.

της λογοτεχνίας αναφορικά με τις διαφορετικές φάσεις εξέλιξης και πλοκής ενός αφηγήματος. Στη χώρα μας διδάσκονται σε διάφορα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα κυρίως Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης και Τμήματα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία, όπως επίσης σε ιδιωτικούς φορείς, πολιτιστικά κέντρα, κέντρα εκπαίδευσης ενηλίκων και κέντρα κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης ατόμων με ειδικές ανάγκες. Τα εργαστήρια *Δημιουργικής Γραφής* αποτελούν αναμφισβήτητα *τόπο συνάντησης και κοινωνικής συναναστροφής* σπουδαστών και διδασκόντων. Η θεσμοποίηση τους συνδέεται με την κυρίαρχη κουλτούρα και με σύγχρονες εκπαιδευτικές πρακτικές όπως *βιωματική μάθηση, μέθοδος 'project', διαθεματική προσέγγιση, διαφοροποιημένη παιδαγωγική*.

Εύκολα θα μπορούσε ωστόσο κανείς να διερωτηθεί για τη συμβολή τους στην πανεπιστημιακή κοινότητα και ειδικότερα στην ξενόγλωσση εκπαίδευση και κυρίως για το τι προσδοκά ο φοιτητής-σπουδαστής που συμμετέχει σε αυτά. Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί ότι τα εργαστήρια *Δημιουργικής γραφής* δεν προσελκύουν απαραίτητα μόνο φοιτητές που επιθυμούν να ασχοληθούν επαγγελματικά με τη συγγραφή:

- i. απευθύνονται σε όσους αγαπούν τη λογοτεχνία και θέλουν να ανακαλύψουν τους μηχανισμούς οργάνωσης και σύνθεσης αντίστοιχων κειμένων;
- ii. λειτουργούν κατά βάσιν ως *γλωσσικά εργαστήρια* δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στην ανάπτυξη εκφραστικών μέσων για τη σωστότερη και αποτελεσματικότερη χρήση της ξένης γλώσσας;
- iii. καθοδηγούν μελλοντικούς καθηγητές που επιθυμούν να εμπυχώσουν εργαστήρια δημιουργικής γραφής και κριτικής ανάγνωσης κειμένων στη σχολική τάξη (Katsantoni 2013: 12-13).

2. Δημιουργική γραφή και ξενόγλωσση εκπαίδευση

Σε ό,τι αφορά στη διδασκαλία ξένων γλωσσών και ειδικότερα στη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας στην Ελλάδα, στα προγράμματα σπουδών ξένων γλωσσών και φιλολογιών τόσο της τριτοβάθμιας όσο και στα αναλυτικά προγράμματα της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης δεν έχουν ακόμα συστηματικά εφαρμοστεί δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής. Γίνεται

τελευταία μία προσπάθεια με την ένταξη μαθημάτων *Δημιουργικής Γραφής* στην ακαδημαϊκή κοινότητα όπως προαναφέρθηκε. Παράλληλα επιμορφωτικά σεμινάρια που διοργανώνονται μέσω δημόσιων και ιδιωτικών φορέων από εκπαιδευμένους εμπυχωτές δίνουν την ευκαιρία σε καθηγητές της μέσης εκπαίδευσης να ανακαλύψουν μηχανισμούς οργάνωσης και εμπύχωσης αντίστοιχων εργαστηρίων.

Το Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο γλωσσικής Αναφοράς (ΚΕΠΑ 2005: 47-49) αναφέρει ωστόσο διεξοδικά τη σημασία της *αισθητικής και παιγνιώδους* χρήσης της γλώσσας προβάλλοντας *δημιουργικές δραστηριότητες* μέσα από οποίες εύκολα μπορεί να διακρίνει κανείς μορφές *Δημιουργικής Γραφής*. Αυτές ορίζονται ως δραστηριότητες που περιλαμβάνουν κυρίως την παραγωγή γραπτού λόγου, τόσο στο επίπεδο πρόσληψης και κατανόησης όσο και την προφορική δια-δράση, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη σχέση ανάγνωσης-κειμένου και γραπτού λόγου. Οι εν λόγω δραστηριότητες περιλαμβάνουν:

- την επαναγραφή ή επαναληπτική αφήγηση ιστοριών
- την παραγωγή, πρόσληψη και αναπαράσταση λογοτεχνικών κειμένων (νουβέλες, μυθιστορήματα, ποιήματα)
- την ακρόαση, ανάγνωση, συγγραφή και εξιστόρηση φανταστικών κειμένων (όπως καρικατούρες, κόμικς, ιστορίες με εικόνες, εικονογραφημένα μυθιστορήματα)
- το θέατρο (θεατρικός αυτοσχεδιασμός) (ό.α: 47).

2.1. Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών και δημιουργικές δραστηριότητες

Στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών³ για τη γαλλική γλώσσα στο δημοτικό (ΑΠΣ Ε' και Στ' τάξη του δημοτικού), όπως και στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών⁴ του γυμνασίου και λυκείου (ΔΕΠΠΣ), αναγράφονται κυρίως παιγνιώδεις δραστηριότητες (παιχνίδια λέξεων, ακροστιχίδες, σταυρόλεξα, ομοιοκαταληξίες λέξεων). Οι δραστηριότητες αυτές παραπέμπουν περισσότερο σε παιχνίδια γραφής⁵ που είχαν κάνει γνωστή την εμφάνιση τους ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αι. με το κίνημα του ντανταϊσμού και του

³ Βλ. http://pi-schools.gr/content/index.php?lesson_id=5&ep=72.

⁴ Βλ. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών www.pi.schools.gr.

⁵ Βλ. Frenkiel, P. (2007) 90 Jeux d'écriture, faire écrire un groupe, Lyon: Chronique Sociale και Millet, G. (2007) Jeux littéraires : s'initier à l'écriture en jouant avec les mots, Ellipses.

σουρεαλισμού⁶ και στη συνέχεια με τη δημιουργία του εργαστηρίου δυνητικής λογοτεχνίας (OULIPO)⁷ στη Γαλλία.

Ωστόσο το Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών για τις Ξένες Γλώσσες (ΕΠΣ-ΞΓΛ) που τέθηκε σε πιλοτική εφαρμογή σε συγκεκριμένα σχολεία από το 2012-2013, δίνει ιδιαίτερη έμφαση σε νέα μοντέλα μάθησης μέσα από την παιδαγωγική των πολυγραμματισμών τα οποία προάγουν τη *δημιουργικότητα* ως μία από τις *βασικές δεξιότητες* των μαθητευομένων (ό.α., 2012: 32-33). Παρουσιάζονται σε αυτό δραστηριότητες υπό τη λογική θα λέγαμε της Δημιουργικής Γραφής οι οποίες λαμβάνουν υπόψιν το επικοινωνιακό και κοινωνικό επίπεδο γλωσσομάθειας των χρηστών μιας ξένης γλώσσας (επίπεδο Α1-Γ2) και συνδυάζουν νέες έννοιες όπως την πολυτροπικότητα (ποικιλία γραπτών, προφορικών, οπτικών, ακουστικών και χωρο-αντιληπτικών τρόπων για την απόδοση του νοήματος).

Επιπλέον, τρόποι δημιουργικής έκφρασης που ευνοούν την καλλιέργεια παραγωγής γραπτού λόγου έξω από τα γνωστά πλαίσια συναντώνται κυρίως με την παραγωγή *γραπτού ποιητικού λόγου* με το *χαϊκού* (ό.α.: 68), τη γνωστή μορφή *ιαπωνικού ποιήματος*, ή τη δημιουργία *ποιημάτων*⁸ με επανεμφανίσεις

⁶Όπως κάθε μορφή πρωτοπορίας το κίνημα του ντανταϊσμού και του σουρεαλισμού δεν ικανοποιείτο με προγενέστερες σχολές, αλλά έστρεφε τη δύναμη του για ρήξη και άρνηση στον ίδιο το θεσμό στον οποίο ανήκε. Η περιπλοκότητα της γραφής έκανε τη σύνθεση της μέσα από διαφορετικές λαϊκές παραγωγές (εκτός της λόγιας λογοτεχνικής παραγωγής, όπως επιφυλλιδογραφήματα, ρεκλάμες, καταλόγους, τεχνικές κολλάζ, καλλιγραφήματα).

⁷Το εργαστήριο δυνητικής λογοτεχνίας και οι βασικοί του εκπρόσωποι (R. Queneau, F. Le Lionnais, G. Perec, I. Calvino, J. Roubaud, H. Le Tellier) αναζήτησαν νέα εργαλεία έκφρασης παράγοντας έτσι νέους τύπους κειμένων. Την ευρηματικότητα τους χαρακτήριζαν παιχνίδια λεκτικά και υφολογικά που διαφοροποιούσαν το χτίσιμο ενός λεξιλογίου, αλλά και της δομής μιας πρότασης. Αφορισμοί λέξεων, ευφυολογήματα, ατάκες σε υποθετικούς διαλόγους, χίλιες σύντομες απαντήσεις, πρωτότυπες κατά το πλείστον εκφράσεις, αλλά και δανεισμένες, αποτελούν πλούσιο υλικό για μαθητές και σπουδαστές οι οποίοι θέλουν να δοκιμάσουν τις γραπτές τους δεξιότητες στην ξένη γλώσσα με βάση παρόμοιες δραστηριότητες. Βλ. επίσης *Équipe Oulipo*, (1973) *La littérature potentielle. Créations, re-créations*, Paris: Gallimard Coll. *Idées* και το έργο του R. Queneau (1947) *Exercices de style*, Paris: Gallimard.

⁸ Βλ. ΕΠΣ-ΞΓ, Εφαρμογές Πολυγραμματισμών: Παραγωγικές Δημιουργικές Δραστηριότητες: *Concrete/Visual Poetry* που όπως αποδίδει και ο δόκιμος όρος επιτρέπει την οπτικοποίηση του γραπτού ποιητικού λόγου με δημιουργικό τρόπο, τη δημιουργία *Wordle* με στόχο την

φθόγγων, φωνολογικές αντιπαραθέσεις με συμβολικό πολύ συχνά χαρακτήρα (λ.χ. παρήχηση), καλλιγραφήματα (ό.α.: 66-69), μετατροπές στροφών από έμμετρο σε πεζό λόγο, αντικαταστάσεις λέξεων με συμβολισμούς χρωμάτων, ηχητικών ερεθισμάτων που εκφράζουν τις συναισθηματικές παραλλαγές των συμμετεχόντων (λ.χ. έκπληξη, χαρά, προσδοκία, χαλάρωση) (ό.α.:123). Προτείνονται επίσης η γνωστή από παλαιότερα τεχνική της *δραματοποίησης* και αυτή του *καταιγισμού ιδεών*. Οι μαθητές μιας τάξης καλούνται να γράψουν τις αρχικές ιδέες τους γύρω από ένα θέμα σε ένα χαρτί ή σε μικρά χαρτάκια -post-it- τις οποίες στη συνέχεια παρουσιάζουν προφορικά και κολλούν σε ένα πίνακα. Τέλος, μία ομάδα που έχει οριστεί από τον διδάσκοντα εργάζεται για την καταγραφή των ιδεών με πιο συστηματικό τρόπο γύρω από τη συγκεκριμένη θεματική (ό.α.: 115).

Εμφανίζονται επίσης *χωρίς όμως ακόμα ευδιάκριτο κατευθυντικό σχεδιασμό* όπως συμβαίνει από παλαιότερα με τις γνωστές διαδραστικές ή λειτουργικές δραστηριότητες, *δραστηριότητες καταγραφής εντυπώσεων* μέσα από ένα ημερολόγιο ή ένα ιστολόγιο με στόχο την πρακτική του εσωτερικού μονόλογου και του αναστοχασμού εμπειριών (ό.α.: 115, 119). Πολύ δε συχνά ο μαθητής καλείται να καταγράψει σκέψεις, σκηνές και εντυπώσεις χωρίς συγκεκριμένη χρονολογική σειρά.

π.χ. Καταγράψτε τις εντυπώσεις σας από ένα νέο ή άγνωστο μέρος με τη σειρά με την οποία «ταξιδεύετε» μέσα σε αυτή τη νέα περιοχή -το νέο τόπο, την ομάδα. Κρατήστε ένα ημερολόγιο ή ένα ιστολόγιο, πάρτε φωτογραφίες [...] σημειώστε αυτό που φαίνεται ασυνήθιστο, παράξενο, δυσνόητο (ό.α.: 119).

Τέλος, συναντώνται γνωστά *παιχνίδια ρόλων* όπου οι μαθητές σε ρόλο δημοσιογράφου ρωτούν, όπως στο ντοκουμαντέρ, και απαντούν ελεύθερα χτίζοντας μία φανταστική συνέντευξη (ό.α.: 125-126). Άλλες πάλι φορές επιδίδονται στη συγγραφή ενός ιστορικού κειμένου ή μιας ιστορικής μαρτυρίας, αφού έχουν προηγουμένως ψάξει πληροφορίες από διαδικτυακές πηγές, εγκυκλοπαίδειες ή και άλλα ιστορικά ντοκουμέντα (ό.α.: 115,122). Πρόκειται για δραστηριότητες που κινητοποιούν την έρευνα ντοκουμέντων, δεν πρόκειται όμως για καθαρά μυθοπλαστικές δραστηριότητες.

αντιστοίχιση και εκμάθηση λεξιλογίου ή τη δημιουργία ποιήματος με 11 λέξεις από τη γερμανική λέξη Elfchen, σ. 66-74.

2.2. Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο γλωσσικής αναφοράς και παραγωγικές δραστηριότητες γραπτού λόγου

Σύμφωνα και πάλι με τις προδιαγραφές του ΚΕΠΑ στις *παραγωγικές δραστηριότητες γραπτού λόγου* οι χρήστες μιας ξένης γλώσσας παράγουν ως συγγραφείς γραπτά κείμενα τα οποία μπορούν να έχουν έναν ή περισσότερους αποδέκτες (2005: 51-53). Στις δραστηριότητες αυτές ελέγχονται με διαβάθμιση:

- η γλωσσολογική ικανότητα (που αφορά κυρίως το λεξιλόγιο, τη γραμματική και τη σημασιο-συντακτική δομή του λόγου, τη φωνολογία, την ορθογραφία)
- η κοινωνιογλωσσολογική ικανότητα (όπως κοινωνικο-πολιτισμικά στοιχεία αναφορικά με ποικίλες λειτουργίες κειμένων, γλωσσικοί συμβολισμοί σχέσεων, συμβάσεις ευγενείας, πολιτιστικές αναφορές, διάλεκτοι και προφορές)
- η πραγματολογική κυρίως ικανότητα που περιλαμβάνει
 - την ικανότητα λόγου (όπως ικανότητα πρακτικών και προτύπων λόγου, υφολογική παραγωγή, σχέσεις συνοχής και συνεκτικότητας, δείκτες οργάνωσης κειμενικών χώρων)
 - την λειτουργική ικανότητα (χρήση λειτουργικών σκοπών όπως επιχειρηματολογία, διευκρίνιση, πειθώ, διαμαρτυρία, σχόλιο)
 - την ικανότητα διαδραστικών προτύπων (ό.α.: 86-101).

Στο επίπεδο που διεξήχθησαν ωστόσο τα εργαστήρια στην ακαδημαϊκή κοινότητα έχοντας ως παράλληλο στόχο τη μελλοντική κατάρτιση καθηγητών γαλλικής στη μέση εκπαίδευση και τη βελτίωση των επικοινωνιακών τους δεξιοτήτων, κύριο μέλημα ήταν να εξοικειωθούν και να δοκιμαστούν οι συμμετέχοντες με *διαφορετικές δραστηριότητες παραγωγής συνεχούς λόγου και όχι τόσο με παιχνίδια γραφής*.

Συγκεκριμένα, οι φοιτητές εξασκήθηκαν σε διαφορετικές μυθοπλαστικές ή υφολογικές δραστηριότητες όπως αυτές προαναφέρθηκαν στην εισαγωγή. Ταυτόχρονα πειραματίστηκαν με ποικίλες *αφηγηματικές τεχνικές*, κατασκεύασαν κείμενα εναλλάσσοντας διαφορετικά λογοτεχνικά είδη,

συνέχισαν ιστορίες με αφηγησιακό στοιχείο⁹ τις πρώτες λέξεις έργων από τη γαλλική και παγκόσμια λογοτεχνική παραγωγή και εμπνεύστηκαν παράλληλα από θεατρικά έργα, κινηματογραφικές ή τηλεοπτικές σκηνές.

3. Η γραφή στον παραγωγικό της μηχανισμό

3.1. Τύποι προτεινόμενων δραστηριοτήτων

Δραστηριότητες επαναγραφής κειμένων

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί διακρίνονται οι βασικές επιμέρους κατηγορίες επαναγραφής ή ανασύνθεσης κειμένων:

3.1.1. Δραστηριότητες μετατόπισης ή διασκευής κειμένων¹⁰

Στην περίπτωση αυτή η κειμενική στρατηγική¹¹ επιχειρείται με:

- ▶ αλλαγή γένους (π.χ. ένα μυθιστόρημα μπορεί να μετατραπεί σε θεατρικό έργο, ένα κείμενο μπορεί να γίνει εικόνα ή το αντίστροφο, ένα κόμικς μπορεί αντιστοίχως να μετατραπεί σε παραμύθι ή αστυνομικό μυθιστόρημα, ένα ποίημα σε ειδησεογραφικό γεγονός)
- ▶ αλλαγή εκφοράς λόγου (π.χ. από πρωτοπρόσωπη σε τριτοπρόσωπη ρηματική αφήγηση)
- ▶ αλλαγή οπτικής γωνίας της αφήγησης (π.χ. από ετεροδιηγητική σε ομοδιηγητική αφήγηση)
- ▶ αλλαγή είδους κειμένου (π.χ. ένα κείμενο επεξηγηματικό μπορεί να μετατραπεί σε περιγραφικό ή αντιστοίχως αφηγηματικό λόγο)
- ▶ αλλαγή επιπέδου λόγου¹² (π.χ. από το οικείο στο σοβαρό επίπεδο)

⁹ Βλ. τον όρο *incipit* που χρησιμοποιείται στη θεωρία της γαλλικής αφηγηματολογίας.

¹⁰ Βλ. στα γαλλικά τους αντίστοιχους όρους που χρησιμοποιούνται *transposition* και *adaptation*.

¹¹ Για μία πρώτη προσπάθεια ταξινόμησης των διαφορετικών κατηγοριών επαναγραφής κειμένων και την εφαρμογή τους στη διδασκαλία της γαλλικής ως ξένης γλώσσας βλ. άρθρο Actes du 7e Congrès Panhellénique et International des Professeurs de Français, Αθήνα 21-24/10/10, Katsantoni, M. (2012a) Animer un atelier d'écriture créative en classe de FLE : proposition de pistes d'écriture et initiation des apprenants à l'esthétique et à la créativité langagières, εκδ. ΕΚΠΑ: 572-581, http://www.frl.uoa.gr/fileadmin/frl.uoa.gr/uploads/sinedria/Actes_2010_572-726.pdf

- ▶ αλλαγή θέματος (π.χ. εποχής, προσώπων/ηρώων)
- ▶ μεταφράζοντας ένα έργο σε μία άλλη γλώσσα (κειμενική στρατηγική που απευθύνεται σε μαθητές/σπουδαστές με πολύ υψηλό επίπεδο γλωσσομάθειας)

3.1.2. Μεθοδολογικές προκαταβολές

Είναι φανερό ότι σε επίπεδο μεθοδολογικό η διάκριση αυτών επιχειρείται σύμφωνα με τη θεωρία της *διακειμενικότητας*, τη σχέση δηλαδή που προκύπτει από ένα κείμενο σε ένα άλλο. Η θεωρία της *διακειμενικότητας* και της *διαλογικότητας* ορίστηκε αρχικά από τον M. Bakhtine (1975) σύμφωνα με τον οποίο ο εκφωνητής εμφανίζεται ως αντανάκλαση μέσα στο «εκφώνημα» και το εκφώνημα είναι κατ'επέκταση πάντα *διατομικό* και *διακειμενικό*. Το εκφώνημα δεν είναι ποτέ μονόλογος, αλλά διάλογος, πολύ περισσότερο όταν δεν ανήκει στη «γλώσσα», αλλά ανοίγεται στον κοινωνικό κόσμο, των κόσμων των αξιών και μεταφέρει ιδεολογία (ό.α. 1975: 156-162 & 171-172). Στη συνέχεια η J. Kristeva επαναπροσδιορίζει τον όρο *δια-κειμενικότητα* θεωρώντας ότι η *δια-κειμενικότητα* σχετίζεται, στον υψηλότερο βαθμό, με την καθολική πλευρά της λογοτεχνικότητας με αυτό που συναρτά ένα κείμενο με άλλα κείμενα, κατά τρόπο συνειδητό ή όχι (1978 & 1968). Και οι δύο αυτές θεωρίες προσδιορίζουν ως γνωστόν τη *διακειμενικότητα* ως *μέθοδο ερμηνείας* και ως αναγκαία συνιστώσα του *σχήματος επικοινωνίας*:

«Κάθε κείμενο συγκροτείται ως μωσαϊκό παραθεμάτων, κάθε κείμενο είναι απορρόφηση και μετασηματισμός ενός άλλου κειμένου. Στη θέση της έννοιας της διυποκειμενικότητας εγκαθίσταται εκείνη της διακειμενικότητας, και η ποιητική γλώσσα διαβάζεται, τουλάχιστον ως διπλή» (Kristeva 1978: 85).

Ο χώρος ωστόσο της *δια-κειμενικότητας* διευρενήθηκε και επαναπροσδιορίστηκε καλύτερα στο έργο *Palimpsestes* (1982) του G. Genette. Ο ίδιος ο τίτλος άλλωστε του έργου μεταφορικοποιεί τη σχέση μεταξύ υπερκειμένου και υποκειμένου. Υπερ-κείμενο (*hyper-texte*) χαρακτηρίζει ο Genette το μετασηματισμό ενός κειμένου β' που προκύπτει από ένα κείμενο α'. Το κείμενο α' το οποίο αποτελεί αντιστοίχως αρχέτυπο μέσα από το οποίο εκβάλλει

¹² Το σοβαρό επίπεδο εκβάλλει στη μετατόπιση (βλ. όρο στα γαλλικά *transposition*) ως τρόπος μετασηματισμού (π.χ. Παρασκευάς του M. Tournier).

ο μετασχηματισμός του κειμένου β' ονομάζεται υπο-κείμενο (*hypo-texte*) (ό.α: 7 & 14). Ο Genette σύμφωνα με τη θεωρία της υπερκειμενικότητας προτείνει 5 τύπους ταξινόμησης που παρέχουν τη συνέχεια του παραδείγματος. Από αυτούς συγκρατούμε τους τρεις παρακάτω οι οποίοι μας χρησιμεύουν ώστε να κατανοήσουμε καλύτερα τις δραστηριότητες μετατόπισης ή διασκευής κειμένων που προαναφέρθηκαν και τη λειτουργία τους σε παιδαγωγική βάση:

- Τη *διακειμενικότητα* (*intertextualité*), η οποία προσδιορίζει τη σχέση συμπαρουσίας μεταξύ δύο ή περισσότερων κειμένων (σχέση παραθεματική, λογοκλοπής ή υπαινικτική).
- Την *αρχικειμενικότητα* (*architextualité*), η οποία προσδιορίζει το γενετικό καθεστώς (μυθιστόρημα, ποίημα, δράμα κ.α.) ενός κειμένου και προσδιορίζει τον ορίζοντα προσδοκίας του αναγνώστη¹³.
- Τη *μετακειμενικότητα* (*métatextualité*), η οποία απαντά στην ιδιαίτερη θέση ενός κειμένου β' που παρουσιάζεται ως το σχόλιο (συχνά κριτικό) ενός προηγούμενου κειμένου α'¹⁴.

3.2. Δραστηριότητες μίμησης ή μετασχηματισμού

Παστίς-Παρωδία

Στην κατηγορία αυτή ανήκει ο έμμεσος μετασχηματισμός από τον οποίο μπορεί να προκύψει ένα κείμενο β' όπως το *παστίς* (*pastiche*). Στο πλαίσιο της κειμενικής αυτής διεργασίας ο μεταγραφέας ενός κειμένου μιμείται το ύφος ή τον τρόπο γραφής του χωρίς να επηρεάζει όμως αυτό που είναι να ειπωθεί. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του M. Proust ο οποίος εμπνέεται στις σελίδες της *Υπόθεσης Λεμουάν* από τα παστίς του Flaubert ή σε μετέπειτα έργα του από τους αδερφούς Goncourt, τον Regnier, τον Balzac ή τον Sainte-Beuve (Aron 2008: 221). Το ίδιο συμβαίνει με το έργο του P. Modiano «*La place de*

¹³Ακολουθεί το παρα-κείμενο (*paratexte*) που συγκροτείται από δευτερεύοντα σήματα όπως ο τίτλος, ο πρόλογος, οι σημειώσεις, η προμετωπίδα, οι εικόνες, το δελτίο τύπου κλπ.

¹⁴Να σημειωθεί ότι η αρχή της μετακειμενικότητας παραπέμπει στις γνωστές συνθετικές δραστηριότητες περίληψης, σύνθεσης και σχολιασμού κειμένων. Ο μαθητής/σπουδαστής μέσω αυτών δοκιμάζεται γλωσσικά. Ωστόσο οι δραστηριότητες αυτές δεν χαρακτηρίζονται από τις προσωπικές επιλογές του γράφοντος και δεν αναδεικνύουν το βιωματικό και συγκινησιακό χαρακτήρα της γλώσσας.

l'étoile » όταν ο ίδιος δηλώνει ότι έχει μιμηθεί κατά πολύ περιγραφικές σκηνές από το έργο του Céline « *Voyage au bout de la nuit* ». ¹⁵

Παράλληλα στην ίδια κατηγορία στο παιγνιώδες όμως επίπεδο εκβάλλει η *παρωδία* (parodie) ως τρόπος μετασχηματισμού, η οποία τροποποιεί στο ελάχιστο δυνατό βαθμό το βασικό κείμενο. Σε αυτήν την κατηγορία σύμφωνα και πάλι με τη θεωρία του Genette (ό.α.: 25) διακρίνει κανείς το σατιρικό επίπεδο που εκβάλλει στη μεταμφίεση (travestissement) ως τρόπος μετασχηματισμού και στην επιθετική γελειογράφηση (charge) ως τρόπος μίμησης.

3.3. Γραφή της επινόησης

Στην κατηγορία των δραστηριοτήτων επαναγραφής αξίζει να σημειωθούν σύγχρονες παιδαγωγικές δραστηριότητες όπως η *Γραφή της επινόησης*. Οι δραστηριότητες αυτές πρωτοεμφανίστηκαν ως εκπαιδευτική καινοτομία ήδη από το 2006¹⁶ στη Γαλλία και εντάχθηκαν στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών του γαλλικού λυκείου, ειδικότερα στις δύο τελευταίες τάξεις προετοιμασίας για το γαλλικό απολυτήριο (Baccalauréat). Προτάθηκαν από μία ομάδα γλωσσολόγων¹⁷ με αντικείμενο την εφαρμοσμένη ανάλυση του λόγου (λογοτεχνικών και άλλων κειμένων). Ο μαθητής/σπουδαστής στηριζόμενος σε ένα κείμενο καλείται να παράξει επιχειρηματολογικό λόγο και να αναπτύξει ένα θέμα όπως αυτό διατυπώνεται από την άσκηση. Ο μετασχηματισμός ένα

¹⁵Βλ. για μια πιο επισταμένη μελέτη γύρω από τη διακειμενικότητα και τις στρατηγικές επαναγραφής κειμένων στη διδασκαλία της λογοτεχνίας στην ξενόγλωσση τάξη, πορίσματα προσωπικής έρευνας που ανακοινώθηκαν στο Διεθνές Συνέδριο *Imitation et simulacre dans l'espace francophone*, Departamento de Filologia Francesa y Alemana, Facultad de Filosofía y Letras, Valladolid, Espagne 28-30/09/11. Katsantoni, M. (2012b) Adapter, imiter, parodier ou pasticher ? Les activités de réécriture littéraire : un défi pédagogique efficace en classe de FLE, PU da Valladolid:77-96.

¹⁶ Revue *Pratiques*, (2005) L'écriture d'invention, 127-128, CRESEF:209-229. Βλ. επίσης <http://www.education.gouv.fr/bo/2006/46/MENE0602948N.htm>.

¹⁷ Βλ. βασικούς εκπροσώπους της εκπαιδευτικής αυτής καινοτομίας Α. Petitjean, J.-F. Halté, Y. Reuter και τα άρθρα των Petitjean, A. (2005) Écriture d'invention au lycée et acquisition de savoirs et de savoirs-faire, *Pratiques*, 127/128: 75-96 και Reuter, Y. (2005) L'écriture d'invention: réflexions didactiques sur une réforme en cours, *Pratiques*, 127-128, CRESEF:7-16.

κειμένου β' (κείμενο-πηγή)¹⁸ σε ένα κείμενο α' (παραγόμενο κείμενο) το οποίο δίνει λαβή σε σχόλιο συμπεριλαμβάνει κυρίως την αλλαγή εποχής των πρωταγωνιστών του κειμένου ή της εκφοράς του λόγου. Ένας από τους εκπροσώπους της εκπαιδευτικής αυτής καινοτομίας στη Γαλλία ο B. Daunay ήταν προσκεκλημένος τα πρώτα χρόνια που ξεκίνησαν τα εργαστήρια Δημιουργικής Γραφής στο Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας με θέμα της ομιλίας του τις εν λόγω δραστηριότητες¹⁹.

Οι παραπάνω κατηγορίες καθορίζουν το πλέγμα των γλωσσικών ικανοτήτων που προαναφέρθηκαν, ικανοτήτων κυρίως λόγου και πραγματολογικών ικανοτήτων που ενεργοποιεί ο μεταγραφέας (σπουδαστής ή μαθητής) για την επίτευξη τους.

4. Παραδείγματα επαναγραφής κειμένων

- Δραστηριότητα μετατόπισης/διασκευής

- Δραστηριότητα μίμησης (παρωδία)

- ▶ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εργασία φοιτήτριας η οποία χρησιμοποιεί τη μετατόπιση/διασκευή για να μετασχηματίσει την αρχή του γνωστού έργου του A. Camus «ο Ξένος» (*L'Étranger*) τροποποιώντας με τρόπο κωμικό στο ελάχιστο δυνατό βαθμό το υπο-κείμενο (παρωδία). Στο υπερ-κείμενο που παράγει η αφήγηση μετατοπίζεται από πρωτοπρόσωπη σε τριτοπρόσωπη αφήγηση. Ο αφηγητής δε συμμετέχει καθόλου στην ιστορία, αλλά αναθέτει σε άλλο πρόσωπο την αφήγηση. Στη συνέχεια η φοιτήτρια προχωράει στη γενετική αλλαγή του κειμένου από το μυθιστόρημα στη χιουμοριστική καρικατούρα. Οι εσωτερικές σκέψεις του κεντρικού ήρωα Μερσώ εκφράζονται μέσα από μία σειρά ερωτημάτων υπό τη μορφή εσωτερικού μονολόγου μέσα από τις λεζάντες των εικόνων.

¹⁸ Βλ. τη διάκριση μεταξύ κείμενο ερέθισμα (*texte déclencheur*) και διακείμενο (*intertexte*) που επιχειρεί ο J.-C. Beacco στο πρόσφατο βιβλίο του σχετικά με την ανάλυση διαφορετικών ικανοτήτων στη διδασκαλία των ξένων γλωσσών, *L'approche par compétences dans l'enseignement des langues*, Paris : Les Éditions Didier, 2007.

¹⁹ Daunay, B. (2003) Les liens entre écriture d'invention et écriture métatextuelle dans l'histoire de la discipline. Quelques interrogations, *Enjeux* 57, *Littérature et écriture d'invention*, Namur, CEDOCEF: 9-24. [<http://theodile.recherche.univ-lille3.fr/spip.php?article23>].

Αντικατοπτρίζουν έναν νεαρό χωρίς οράματα με σταθερή άρνηση κάθε φιλοδοξίας. Επιπλέον η φοιτήτρια μεταβαίνει μέσω της κειμενικής στρατηγικής της μετατόπισης από το σοβαρό στο οικείο επίπεδο λόγου.

- Δραστηριότητα διασκευής και παρωδίας

- ▶ Μία άλλη φοιτήτρια επιχειρεί μία επαναγραφή του μύθου του Άδωνη μεταξύ διασκευής και παρωδίας. Μεταφέρει έτσι το μύθο του Άδωνη στη σύγχρονη εποχή με αλλαγή προσώπων και εναλλαγή αφηγηματικών τεχνικών. Ο Αντώνης είναι ένας νεαρός απaráμιλλης ομορφιάς που ζει σε ένα υπερβολικά συντηρητικό οικογενειακό περιβάλλον. Η φοιτήτρια προβάλλει την ερωτική ζωή του νεαρού άνδρα ο οποίος αναζητά την ταυτότητα του. Ωστόσο εύκολα μπορεί να διακρίνει κανείς μέσα από το μετασχηματιζόμενο υπερκείμενο ομοιότητες με το υπο-κείμενο (κείμενο πηγή) κυρίως σε επίπεδο παραδειγματικό (σημασιολογικό) (έπαινος στο ωραίο, αρχέτυπο του γοητευτικού άνδρα και συνεπώς της ερωτικής επιθυμίας ως τρόπου ζωής).

- Δραστηριότητα μετατόπισης/δραστηριότητα μετάφρασης

- ▶ Τέλος χαρακτηριστική είναι η περίπτωση φοιτήτριας ελληνο-ιταλικής καταγωγής, η οποία αφού μετέφρασε²⁰ σκηνές από το μυθιστόρημα «*Feu Mathias Pascal*» του Luigi Pirandello, κατέγραψε σε οκτώ διαφορετικές θεατρικές σκηνές τους αγωνιώδεις μονολόγους του κεντρικού ήρωα. Διακρίνονται ωστόσο δανεισμοί από διαφορετικές διακειμενικές διαδικασίες που η μεταγραφέας ακολούθησε όπως ιστορικά

²⁰ Στην κειμενική αυτή διεργασία μπορεί κανείς να διακρίνει σύμφωνα και πάλι με την ταξινόμηση που προτείνεται από το ΚΕΠΑ δραστηριότητα γραπτής διαμεσολάβησης (ό.α.: 71-72). Σε αυτήν ανήκουν η μετάφραση, η σύνοψη και η παράφραση κειμένων. Πρόκειται για μικτή επικοινωνιακή δραστηριότητα που περιλαμβάνει τόσο την πρόσληψη όσο και την παραγωγή εν προκειμένω γραπτού λόγου. Οι χρήστες μιας γλώσσας οφείλουν να μεσολαβήσουν μεταξύ συνομιλητών/αναγνωστών οι οποίοι επειδή είναι φυσικοί ομιλητές διαφορετικών γλωσσών δεν μπορούν να συνεννοηθούν απευθείας. Επομένως, η δραστηριότητα επαναγραφής που επιχειρεί η φοιτήτρια περιλαμβάνει παράλληλα δραστηριότητα διαγλωσσικής αλλά και διαπολιτισμικής διαμεσολάβησης.

στοιχεία της εποχής που γράφτηκε το μυθιστόρημα και κάποιοι υπαινιγμοί από την πρώτη σκηνή του μυθιστορήματος.

5. Δραστηριότητες ελεύθερης φαντασίας

Στις δραστηριότητες ελεύθερης φαντασίας οι συμμετέχοντες ενός εργαστηρίου Δημιουργικής Γραφής καλούνται να χτίσουν μία νέα ιστορία ή να προεκτείνουν την πλοκή μίας υπάρχουσας ιστορίας, κατευθύνοντας τους ήρωες και τη δράση όσων επιθυμούν.

Κατά τη διάρκεια των εν λόγω εργαστηρίων οι θεματικές στις οποίες επικεντρωθήκαμε συμπεριελάμβαναν κυρίως:

- ▶ προσωπικές αφηγήσεις ζωής μέσα από συμβάντα της καθημερινότητας σε πρωτοπρόσωπη κυρίως αφήγηση
- ▶ γενεαλογικές ιστορίες κατοίκων μιας περιοχής με γεωγραφικά στοιχεία
- ▶ προσωπικά κυρίως βιώματα από ταξίδια-οδοιπορικά
- ▶ αναμνήσεις της παιδικής και εφηβικής ηλικίας με στοχαστική κυρίως διάθεση.

Αναφορικά με τα είδη οι φοιτητές επιδόθηκαν κυρίως σε:

- ▶ μορφές αυθιστόρησης με λιγότερα ή περισσότερα μυθοπλαστικά στοιχεία
- ▶ καταγραφή εμπειριών μέσα από ημερολογιακή γραφή
- ▶ συγγραφή παραμυθιών με πρωταγωνιστές κυρίως άψυχα όντα ή ζώα που έχουν επινοηθεί για να δώσουν μια ηθική εντολή ή μια σοφή πρακτική συμβουλή
- ▶ συγγραφή φανταστικών διηγημάτων ή ιστοριών επιστημονικής φαντασίας.

Η φαντασία των συμμετεχόντων ενεργοποιήθηκε έχοντας αρκετά συχνά ως αφηγητικό στοιχείο ένα ηχητικό ή οπτικό ερέθισμα (π.χ. ένα τραγούδι, ένα εικαστικό έργο τέχνης ή έναν πίνακα) και όχι απαραίτητα μόνο γραπτό τεκμήριο.

6. Παραδείγματα δραστηριοτήτων ελεύθερης φαντασίας

- ▶ Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα φοιτήτριας που επιχείρησε τη συγγραφή ενός φανταστικού διηγήματος με τίτλο « Η Νύχτα » έχοντας ως

διακείμενο το έργο « *La Morte Amoureuse* » του Th. Gauthier. Η κεντρική ηρωίδα του διηγήματος ζει μια συμβατική ζωή όταν μια σειρά απρόσμενων γεγονότων μέσα στη νύχτα αλλάζουν παντελώς τη ζωή της. Η φοιτήτρια περιγράφει τη διαβάθμιση των συναισθημάτων της κεντρικής ηρωίδας μέσα από διαφορετικά μη ρεαλιστικά γεγονότα προσπαθώντας να ιχνηλατήσει το άγνωστο και να αποκρυπτογραφήσει σκηνές της σιωπής της. Οι χαρακτήρες και τα γεγονότα περιγράφονται με τρόπο υπερβολικό ώστε ο αναγνώστης να αμφιβάλει για το αν είναι πραγματικά αλήθεια ή ψέμα. Ακολουθούνται τα στάδια που υποδεικνύει η γραφή του φανταστικού: Περιγραφή μυστηρίου/Καταγραφή υπερφυσικών φαινομένων/Παρατήρηση του πραγματικού/Διαβάθμιση συναισθημάτων/Εξήγηση του υπερφυσικού φαινομένου.

- ▶ Μία άλλη φοιτήτρια επηρεασμένη από τη γνωστή τηλεοπτική σειρά « *Οι αγνοούμενοι* » («*Lost*») συνεχίζει την ιστορία των επιζώντων σε ένα τροπικό νησί. Η φοιτήτρια παρουσιάζει σε σεναριακή διακεκομμένη γραμμή την πραγματική ζωή του ήρωα Μαξ πριν και μετά το δυστύχημα υπό την οπτική γωνία ενός εξωτερικού αφηγητή που παρακολουθεί τα πάντα μέσα από μία κάμερα.
- ▶ Φοιτήτρια η οποία επέλεξε να γράψει ένα σύντομο διήγημα στην ελληνική γλώσσα, βασιζόμενη σε προσωπικά βιώματα, κέρδισε το 1^ο βραβείο στο διαγωνισμό πεζογραφήματος Νίκου Κάσδαγλη που απονεμήθηκε σε δωδεκανήσιους συγγραφείς κάτω των 28 ετών το 2012. Το σύντομο διήγημα «*Θυμάμαι κάθε εποχή*» που βραβεύθηκε, είχε κατατεθεί με τη μορφή εργασίας για την τελική αξιολόγηση στο μάθημα της Δημιουργικής Γραφής.

7. Συλλογικά σχέδια εργασίας

Πρόκειται για δραστηριότητες που βοηθούν την καλλιέργεια συνεργατικών δεξιοτήτων όχι μόνο γιατί προσφέρονται για ομαδική εργασία, αλλά γιατί ενισχύουν την επικοινωνία μεταξύ των συμμετεχόντων μιας τάξης.

1^ο συλλογικό σχέδιο εργασίας: *Φανταστικό ταξίδι στην πόλη της Μασσαλίας*
(ακαδ. έτος 2007-08)

Περιεχόμενο/Αφηγηματική Ροή

- ▶ Κάθε φοιτητής συνέταξε υπό τη μορφή ταξιδιωτικού καρνέ μία σκηνή από ένα φανταστικό ταξίδι στη Μασσαλία. Ένας από φοιτητές που επελέγη είχε αναλάβει εξ ολοκλήρου το ρόλο του ομοδιηγητικού αφηγητή καταγράφοντας ως παρατηρητής αλλά και ως αυτόπτης μάρτυρας τα γεγονότα. Ομαδοποίησε στη συνέχεια τις ιστορίες των συνταξιδιωτών του εφαρμόζοντας ως αφηγηματική τεχνική τη μηδενική εστίαση. Γνώριζε τα πάντα γύρω από το πρόσωπο τους και αποκάλυπτε το παρόν και το μέλλον τους.

Στόχος του σχεδίου

- ▶ Το ενδιαφέρον του σχεδίου επικεντρώθηκε στην ενεργοποίηση της φανταστικής δεξιότητας των συμμετεχόντων μέσα από τη *συλλογή και έρευνα τεκμηρίων*. Στην ουσία οι συμμετέχοντες κατασκεύασαν ιστορίες και διερεύνησαν στοιχεία αναφορικά με τη γεωγραφία, τα ήθη και τα έθιμα της πόλης, την πολιτιστική κληρονομιά, τις διατροφικές συνήθειες και παραδοσιακές συνταγές της πόλης της Μασσαλίας.

Ερεθίσματα²¹ ως αφετηριακά στοιχεία που προτάθηκαν στους συμμετέχοντες

- ▶ π.χ. περιγραφή της αναχώρησης και του ταξιδιού μέσα στο κρουαζιερόπλοιο, μεταφορά συνομιλιών μέσα σε μία καφετέρια, καταγραφή απρόσμενων γεγονότων που συνέβησαν στο δρόμο, περιγραφή ενός συναισθήματος μοναξιάς, εντυπώσεις από την επίσκεψη σε ένα μουσείο.
- ▶ Τα κείμενα κατατέθηκαν σε ημερολογιακή μορφή ως παλίμψηστο παραθεμάτων, τύπων και επιπέδου λόγων όπως και συστήματος φωνών.

²¹ Βλ. γαλλικός όρος stimuli.

2^ο συλλογικό σχέδιο εργασίας: *Η πόλη της Αθήνας: μικρο-μαρτυρίες της καθημερινότητας και σταυροδρόμια προφορικών αφηγήσεων* (ακαδ. έτος 2010-11)

Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να επιλέξουν έναν οικείο χώρο γι'αυτούς στην πόλη της Αθήνας, όπου ζουν και από τον οποίο περνούν καθημερινά (π.χ. την έξοδο του μετρό, ένα εμπορικό κέντρο, μία εκκλησία, το προαύλιο ενός σχολείου, ένα πάρκο, έναν παραλιακό δρόμο). Αφού τοποθέτησαν χωρο-χρονικά τα γεγονότα, επέλεξαν στη συνέχεια τα πρόσωπα που αφηγούνται προσωπικές μαρτυρίες ή μαρτυρίες άλλων. Πρόκειται για καταγραφή γεγονότων που έζησαν οι ίδιοι ως αυτόπτες μάρτυρες ή ως απλοί παρατηρητές ή γεγονότα που τους αφηγήθηκε ένα τρίτο πρόσωπο. Οι μαρτυρίες τους τοποθετούνται χρονικά σε μεταγενέστερη, ταυτόχρονη ή παρέμβλητη αφήγηση.

Ορισμένες ιστορίες που καταγράφουν γεγονότα της καθημερινότητας επελέγησαν και κατατέθηκαν σε ψηφιακή μορφή στην Πολύγλωσση Βιβλιοθήκη Αληθινών Ιστοριών που αφηγούνται κάτοικοι της Μεσογείου²². Πρόκειται για πολιτιστικό πρόγραμμα καταγραφής Αληθινών Ιστοριών χωρών της Μεσογείου σε συνεργασία με το Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών με παράλληλη συμμετοχή διαφόρων Γαλλικών Ινστιτούτων της Μεσογείου. Η καταγραφή αφορούσε αυθόρμητες αληθινές αφηγήσεις και μαρτυρίες ζωής κατοίκων της Μεσογείου με κοινές ή αντίθετες πολιτισμικές παραδόσεις²³. Το Πρόγραμμα διενεργήθηκε υπό την αιγίδα της Μασσαλίας-Προβηγκίας Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης από το 2012 έως το 2014 σε συνεργασία με το συγγραφέα F. Beaune. ο οποίος είχε αναλάβει τη συλλογή και επαναγραφή 500 περίπου ιστοριών σε συλλογικό τόμο «*La lune dans le puits*» που κυκλοφόρησε πρόσφατα.²⁴ Άλλες πάλι αληθινές ιστορίες χάρη στη βοήθεια και συνεισφορά του συγγραφέα δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα της γαλλόφωνης κοινότητας στην Αθήνα μέσω της Γαλλικής Πρεσβείας στην Ελλάδα²⁵.

²² <http://www.mp2013.fr/histoiresvraies/>

²³ <http://www.mp2013.fr/histoiresvraies/category/bibliotheque/>

²⁴ Βλ. Fr. Beaune, *La lune dans le puits, histoires vraies de la méditerranée*, 2013, éd. Verticales.

²⁵ <http://www.lepetitjournal.com/athenes/accueil/actualite/138551-une-histoire-vraie-d-athenes-rencontre-a-thissio-par-iro-gouzi>

Περιεχόμενο

- Οι θεματικές από όπου αντλήθηκαν οι ιστορίες αφορούσαν ιστορίες μεταναστών σε περιθωριακές συνοικίες στο κέντρο της Αθήνας, μουσικές συναυλίες και συζητήσεις σε καφέ της Αθήνας, ξεναγήσεις στο κέντρο της Αθήνας, καταγραφές πρόσφατων πολιτικών συμβάντων και διαδηλώσεων, μαρτυρίες οδοιπορικών, άλλα κοινωνικά φαινόμενα.

Στόχος του σχεδίου

Αφηγηματικές τεχνικές

- Το «σχέδιο» δημιούργησε ένα πεδίο καταγραφής της κοινωνικής πραγματικότητας. Ειδικότερα, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να ανταποκριθούν σε αναπαραστάσεις στιγμιότυπων εκφράσεων λόγων που άκουσαν, περιγραφής κινήσεων προσώπου και σώματος. Η μετατόπιση αναφερόμενων λόγων στην αφήγηση έγινε με ποικίλες αφηγηματικές τεχνικές και κυρίως αναδεικνύοντας σύγχρονες πρακτικές γραφής όπως την πολυφωνική γραφή, μέσα από την παρουσία πολλαπλών φωνών που αρθρώνουν οι ίδιοι οι ομιλητές και κυρίως λόγων που συγκροτούνται μέσα από λόγια ή μνήμες άλλων. Πρόκειται για διαπλοκή αντιφατικών φωνών, κρίσεων και διαφορετικών οπτικών γωνιών μέσα από το ίδιο στόμα.

Μορφή

- Οι ιστορίες κατατέθηκαν υπό τη μορφή προφορικής ή γραπτής αφήγησης. Ορισμένες μεταφράστηκαν από την ελληνική στη γαλλική γλώσσα. Αρκετές προφορικές εξιστορήσεις βιντεοσκοπήθηκαν. Το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι ανασκευάζουν και διηγούνται ιστορίες άλλων εκφράζοντας έτσι έμμεσα την εγγενή ανάγκη να μιλήσουν για την εποχή τους²⁶.

Τέλος, στόχος του συλλογικού αυτού σχεδίου ήταν να αναδειχθεί και η κοινωνική σφαίρα των εργαστηρίων, η διασφάλιση της επικοινωνίας μεταξύ των συμμετεχόντων τόσο στην τάξη, αλλά και στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο.

²⁶ Βλ. Nash, C. (dir.) (1990) *Narrative in Culture. The Use of storytelling in the Sciences, Philosophy and Literature*, New York: Routledge.

8. Ζητήματα μεθόδου και συγγραφής κειμένων

Στάδια συγγραφής

- Επιλογή κειμένου: λογοτεχνικό κυρίως αφήγημα, αλλά και ιστορική μαρτυρία, άρθρο σε εφημερίδα, ρεπορτάζ, οδοιπορικά)
- Επίπεδο γλωσσομάθειας: κατά προτίμηση έφηβοι ή ενήλικες από Β2-Γ2

Κατασκευή κειμένων

- Στήσιμο χαρακτήρων (με πρωτεύοντα ή δευτερεύοντα ρόλο)
- Εφαρμογή σημειωτικού μοντέλου ανάλογα με την επιλογή κειμένου και το στήσιμο της πλοκής (π.χ. παραμύθια²⁷, θρύλοι, αστυνομικό μυθιστόρημα, νουβέλα)
 - Δρασιακοί ρόλοι (πρόσωπα)
 - Δράστης-δρώμενο (sujet)
 - Πηγή δράσεως (objet)
 - Ευεργετούμενος (destinateur)
 - Συμπαραστάτης (destinataire)
 - Αντίπαλος (adjuvant)
- Αφηγηματικές τεχνικές ή πρακτικές γραφής (εσωτερικός μονόλογος, πολυφωνικός μονόλογος, παλίμψηστο, υβριδικές γραφές, γραφή του φανταστικού, μιμιμαλισμός κλπ)
- Σύστημα φωνών/Οπτική γωνία του αφηγητή (εξωδιηγητικός-ομοδιηγητικός αφηγητής)/Εστίαση (εξωτερική, εσωτερική, μηδενική)
 - Λειτουργίες του αφηγητή (αφηγητική, επικοινωνιακή, ρυθμιστική, ιδεολογική, επιτελεστική)
- Γλωσσικά εργαλεία (εκφορά του λόγου σε πρωτοπρόσωπη ή τριτοπρόσωπη αφήγηση, εγκλίσεις, τροπικότητα, χρήση γραμματικών χρόνων, όπως λ.χ. θαμιστική αφήγηση, στυλιστικές επιλογές ανάλογα με το νοηματικό εφέ που θέλει να προσδώσει ο γραφέας)
- Χωροχρονική τοποθέτηση: Ταυτόχρονη/προγενέστερη/μεταγενέστερη/περέμβλητη/
in media res
- Τοπογραφία
- Τύπος λόγου: περιγραφικός /αφηγηματικός/επιχειρηματολογικός/επεξηγηματικός

²⁷ Propp, V. (1970) Morphologie du conte, Paris: Le Seuil.

- Έμμεσες και άμεσες πράξεις ομιλίας

Στο πλαίσιο επιμόρφωσης καθηγητών μέσης εκπαίδευσης οι δραστηριότητες επικεντρώθηκαν:

- στο στήσιμο λαϊκού παραμυθιού
- σε ιστορίες που αφορούν εξιχνιάσεις μυστηρίων (αστυνομικό μυθιστόρημα, φανταστικό διήγημα)²⁸
- σε δραστηριότητες που κινητοποιούν την έρευνα και την ανταλλαγή πληροφοριών
- σε προσωπική ημερολογιακή γραφή
- σε παιδικό ντοκυμαντέρ.

Τη συγγραφή ιστοριών ακολουθούσε πάντα μεγάλωφωνα ανάγνωση και συζήτηση των κειμένων.

9. Μοντέλα ανάγνωσης κειμένων

Η ερμηνευτική ενός κειμένου μπορεί να ποικίλει σαφώς από τη γενική στην επιλεκτική κατανόηση ανάλογα με το μοντέλο ανάγνωσης που θα ακολουθήσει ο εμπυχωτής του εργαστηρίου και *την ιδιαιτερότητα* του λογοτεχνικού κειμένου.

Σε ό,τι αφορά στα μοντέλα ανάγνωσης κειμένων που προτάθηκαν κατά τη διάρκεια των εργαστηρίων και το αντίστοιχο κοινό είναι δε βέβαιο ότι τα παραμύθια και οι μύθοι ανήκουν σε κατηγορία υπο-αφηγημάτων με συγκεκριμένη αφηγηματική οργάνωση. Αυτή βασίζεται κατά κύριο λόγο στην αφηγηματική γραμματική και στο πραξιακό διάγραμμα, όπως αυτό προτάθηκε αρχικά από τον A.-J. Greimas (1986) και ακολουθεί μία σειρά από προβλέψιμα στάδια: από ένα αρχικό στάδιο σε ένα τελικό και από μία αντεστραμμένη κατάσταση σε ένα τεθειμένο. Πολύ συχνά στα παραμύθια ή στους μύθους υπάρχει μία κατάσταση έλλειψης συνακόλουθη με μια ρήξη συμβολαίου που αντιστοιχεί με την αποκατάσταση της κοινωνικής τάξης ή με την επινόηση ενός πολιτιστικού φαινομένου.

²⁸ Katsantoni, M. (2012c) Techniques d'écriture créative-L'écriture du fantastique, *Contact, Revue Trimestrielle d'Information, d'Analyse et de Recherche*, 58: 50-56.

Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί σε ό,τι αφορά στην επιλογή κειμένων σε ευρύτερο ενήλικο γαλλόφωνο κοινό πως επικεντρωθήκαμε στη νεο-μυθιστορηματική²⁹ γαλλική παραγωγή από το '60-'70 έως τις μέρες μας, όπου η πλοκή δεν είναι εύκολα εντοπίσιμη και οι αφηγηματικές φωνές δεν έχουν καθαρό περίγραμμα. Η έλλειψη επιπλέον ηθογραφικού πορτρέτου των κεντρικών ηρώων επιβάλλει νέα μοντέλα ανάλυσης τα οποία εξαρτώνται από το λόγο (discours) και όχι τόσο από την ιστορία, τυγχάνουν επεξεργασίας μέσα στο πλαίσιο θεωριών της επικοινωνίας και συνάδουν της επιστήμης της πραγματολογίας³⁰. Μας επέτρεψαν κατ'αυτόν τον τρόπο να διαφωτίσουμε και να συμπληρώσουμε με νέες ερμηνευτικές προσεγγίσεις και νέα ρητορικά σχήματα³¹ μοντέλα που τύγχαναν επεξεργασίας στο πλαίσιο παλαιότερων θεωριών (όπως αφηγηματολογίας και σημειωτικής³²).

Στην περίπτωση αυτή η λογοτεχνική εκφώνηση δεν συνδέεται με κάποια μοναδική αλυσίδα γεγονότων, αλλά η ανάγνωση εισβάλλει στη χωρο-χρονική συνέχεια πράξεων ομιλίας έμμεσων ή άμεσων, λεκτικών, προσλεκτικών ή διαλεκτικών που αρθρώνουν οι ίδιοι οι ήρωες και άλλοι συμπρωταγωνιστές και διακρίνονται μέσα από διαφορετικά αφηγηματικά, περιγραφικά ή διαλογικά τμήματα. Οι τελευταίες παρατηρούνται μέσα από απότομες εναλλαγές

²⁹ Το νέο μυθιστόρημα αποτελεί μείζονα στιγμή πρωτοπορίας μετά το κίνημα του ντανταϊσμού σκιαγραφώντας το πέρασμα από το μοντερνισμό στο μετα-μοντερνισμό. Βλ. βασικούς εκπροσώπους A.-R. Grillet, C. Simon, N. Sarraute, M. Butor, J. Ricardou.

³⁰Βλ. την εφαρμογή της θεωρίας των πράξεων λόγου σε σύγχρονες μορφές αυθιστόρησης ή μέσα από τη χρήση επιστολογραφίας όπου μελετάται η καταγραφή ατομικών και συλλογικών δραστηριοτήτων που πραγματοποιεί κανείς μιλώντας.

³¹Φοιτητές που επιδόθηκαν σε πιο μιμητιστικές μορφές γραφής όπου η πραγματικότητα εκφράζεται όπως είναι ελάχιστη, υιοθέτησαν πιο ανάλογες μορφές γραφής, εξοβελίζοντας κάθε συγκινησιακή και βιωματική διεπίδραση της γλώσσας.

³²Βλ. τους βασικούς εκπροσώπους της αφηγηματικής σημειωτικής V. Propp, C. Brémond, A.-J. Greimas, J.-M. Adam. Οι τρεις πρώτοι λαμβάνουν ως αντικείμενο της αφηγηματολογίας την ιστορία του αφηγήματος, ενώ ο τελευταίος μελετητής ενδιαφέρεται για το αφήγημα ως τρόπο ρηματικής αναπαράστασης της ιστορίας, ως όχημα που μεταφέρει την ιστορία π.χ. ενός μυθιστορήματος, κόμικς ή μιας ταινίας.

ερωταπαντήσεων, οι οποίες απεικονίζονται σε διαφορετικά πλάνα³³ (Κατσαντώνη, 2008: 269-272), ως ένα είδος σεναριακού ντεκουπάζ, όπως στον κινηματογράφο. Συγκροτούνται μέσα από εικόνες, συμβάντα, λόγια ή μνήμες άλλων. Αξιοποιούνται κυρίως σε σύγχρονες πρακτικές πολυφωνικών μονολόγων θεατρικών έργων ή μυθιστορημάτων. Στόχος των συγγραφέων δεν είναι να μιλήσουν τα πρόσωπα, αλλά οι φωνές. Ο λόγος τους είναι κατεξοχήν βιωματικός και υπακούει σε ένα είδος παραστασιμότητας όπως στο θέατρο. Σε αντίθεση με έργα από το κλασικό, ρεαλιστικό ή νατουραλιστικό ρεπερτόριο οι μαθητευόμενοι ευαισθητοποιούνται και εξοικειώνονται με μη τυποποιημένους τρόπους αφηγηματικής μορφής που εκφράζουν συναισθηματική εμπειρία και προφορικότητα.

Ωστόσο τα μοντέλα αναφοράς που προτάθηκαν σε φοιτητές ή μελλοντικούς καθηγητές που ενδιαφέρονταν να εμψυχώσουν αντίστοιχα εργαστήρια σε σχολική τάξη εστιάζονταν στην παράλληλη εφαρμογή σημειωτικών, αφηγηματικών, διαδραστικών-πραγματολογικών μοντέλων ανάλογα με τη δομική διάρθρωση των λογοτεχνικών αφηγημάτων.

Επίλογος

Η συγγραφή μέσω της λογοτεχνικής γραφής αποκτάει αναμφισβήτητα κοινωνικό χαρακτήρα, αποτελεί αν μη τι άλλο μία *κοινωνική πρακτική*, συγκρίσιμη με άλλες, προϊόν που θεσμοθετείται και γίνεται αντικείμενο εκπαίδευσης μέσα σε συνθήκες συλλογικής ζωής και μετατρέπεται στη συνέχεια σε *πολιτιστικό δρώμενο* (Bourdieu, 1964).

Η *Δημιουργική γραφή* ως κοινωνική λειτουργία περιλαμβάνει την αποδοχή συγκεκριμένων στρατηγικών που ξεκινούν από τη δράση των συμμετεχόντων και του διδάσκοντος με εκδοτικούς μηχανισμούς, λογοτεχνικά περιοδικά και σαλόνια, έως και την παρέμβαση των συγγραφέων. Στη σχολική κοινότητα τα εργαστήρια δημιουργικής γραφής νομιμοποιούνται επιπλέον μέσω του θεσμού των βραβείων που απονέμουν διαφορετικοί διαγωνισμοί ποίησης ή

³³Κατσαντώνη, Μ. (2008) Λογοτεχνικές πρακτικές στην τελευταία δεκαετία του 20^{ου}-21^{ου} αι. (Σύγχρονοι Έλληνες και Γάλλοι Πεζογράφοι), πρακτικά του 1^{ου} Διεθνές Συνεδρίου « Η γλώσσα σε έναν κόσμο που αλλάζει », Αθήνα: εκδ, Διδασκαλείο Αθηνών (ΕΚΠΑ):267-273.

μυθιστορήματος, δημιουργώντας κατ'αυτόν τον τρόπο νέες κοινότητες μαθητών και νέες πολιτισμικές ανάγκες. Στην ακαδημαϊκή κοινότητα η δημοσίευση της συγγραφικής δραστηριότητας των φοιτητών μέσα από πανεπιστημιακές εκδόσεις, περιοδικά ή εξωτερικούς εκδοτικούς οίκους αποφέρει μία ευρύτερη αναγνώριση στο εκπαιδευτικό σύστημα αξιών. Τέλος, στην ακαδημαϊκή κοινότητα και στις ξένες φιλολογίες τα εργαστήρια δημιουργικής γραφής με τον ανάλογο σχεδιασμό μπορούν να παρέχουν αναμφισβήτητα εναλλακτικές επαγγελματικές πορείες πλεύσης στους σπουδαστές για την υλοποίηση σχεδίων όχι μόνο στον εκπαιδευτικό τομέα, αλλά στον πολιτιστικό, στο χώρο του βιβλίου και των εκδόσεων, των επιχειρήσεων, της διαφήμισης και των μέσων επικοινωνίας.

Βιβλιογραφία

- Adam, J.-M. (1999). *Linguistique textuelle, Des genres de discours aux textes*. Paris: Nathan Université.
- Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ) Γαλλικής Γλώσσας Ε' και Στ' Δημοτικού Σχολείου (2006) ΦΕΚ 52/82/8096/Γ1, Αρ. Φύλλου 119: 8-9.
- Aron, P. (2008). *Histoire du pastiche*. Paris: Les Littéraires.
- Bakhtine, M. (1975). *Esthétique et théorie du roman*. Paris: Gallimard (trad. fr. 1978).
- Beacco, J.-C. (2007). *L'approche par compétences dans l'enseignement des langues*. Paris : Les Éditions Didier.
- Bonniface, C. (1994). *Premières rencontres nationales des ateliers d'écriture*, Aix-1993: Retz.
- Bourdieu, P. et Passeron, J.-C. (1964) *Les héritiers*, Paris: Minuit, coll. « Le sens commun».
- Bremond, C. (1973). *Logique du récit*, Paris: Seuil.
- Équipe Oulipo, (1973). *La littérature potentielle*. Créations, re-créations, Paris: Gallimard Coll. Idées.
- Frenkiel, P. (2007). *90 Jeux d'écriture, faire écrire un groupe*. Lyon: Chronique Sociale.
- Genette, G. (1982). *Palimpsestes : La littérature au second degré*. Paris: éd. du Seuil.

- Genette, G. (1972). *Figures II*, Paris: éd. du Seuil.
- Greimas, A.-J. (1986). *Sémantique structurale*, Paris: PUF.
- Halté, J.-F. (1998). L'espace didactique et la transposition, *Pratiques*, 97-98: 171-192.
- Katsantoni, M. (2012a). Animer un atelier d'écriture créative en classe de FLE : proposition de pistes d'écriture et initiation des apprenants à l'esthétique et à la créativité langagières, *Actes du 7e Congrès Panhellénique et International des Professeurs de Français*, Αθήνα 21-24/10/10, εκδ. ΕΚΠΑ: 572-581.
- Katsantoni, M. (2012b). Adapter, imiter, parodier ou pasticher ? Les activités de réécriture littéraire : un défi pédagogique efficace en classe de FLE, actes du Colloque International *Imitation et simulacre dans l'espace francophone*, Departamento de Filologia Francesa y Alemana, Facultad de Filosofia y Letras, Valladolid, 28-30/09/11, PU:77-96.
- Katsantoni, M. (2012c). Techniques d'écriture créative-L'écriture du fantastique, *Contact, Revue Trimestrielle d'Information, d'Analyse et de Recherche*, 58: 50-56.
- Katsantoni, M. (2013). (sous la dir.) *Sentiers d'écriture*, Αθήνα: ed. andy's publishers.
- Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο γλωσσικής Αναφοράς: μαθαίνω, εκπαιδεύω, αξιολογώ, (2005). Παρίσι : Didier.
- Kristeva, J. (1978). *Sémiotiké, Recherches pour une sémanalyse*, Paris: Seuil, coll. «Tel Quel» (1^η έκδοση 1969).
- Kristeva, J. (1968). Discours et texte. Le texte comme pratique signifiante, *Linguistique et littérature, Colloque de Cluny, La nouvelle critique*: 55-64.
- Millet, G. (2007). *Jeux littéraires : s'initier à l'écriture en jouant avec les mots*, Ellipses.
- Nash, C. (dir.) (1990) *Narrative in Culture. The Use of storytelling in the Sciences, Philosophy and Literature*, New York: Routledge.
- Οι Ξένες Γλώσσες στο Σχολείο, Οδηγός του εκπαιδευτικού των ξένων γλωσσών, Υπ. Παιδείας, Δια βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών - Ξένων Γλωσσών ΕΠΣ-ΞΓ, επιστημονική υπεύθυνη Β. Δενδρινού και Ε. Καραβά), ΕΣΠΑ 2007-2013.

- Oriol-Boyer, C. (1990). (dir.) *La réécriture, Actes de l'Université d'été*, Cerisy-la-Salle, 1988: Ceditel.
- Petitjean, A. (2005). Écriture d'invention au lycée et acquisition de savoirs et de savoirs-faire, *Pratiques* 127/128: 75-96.
- Propp, V. (1970). *Morphologie du conte*, Paris: Le Seuil.
- Queneau, R. (1947). *Exercices de style*, Paris: Gallimard.
- Rabatel, A. (2002c). *Lire/écrire le point de vue. Une introduction à la lecture littéraire*, éd. IUFM/CRDP de Lyon.
- Reuter, Y. (2005). L'écriture d'invention : réflexions didactiques sur une réforme en cours, *Pratiques*, 127-128, CRESEF: 7-16.
- Sangsue, D. (1994). *La parodie*, Paris: Hachette Supérieur.

Ηλεκτρονικές πηγές :

- Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ) Γαλλικής Γλώσσας Ε' και Στ' Δημοτικού Σχολείου 8-9, Accessed 25 september 2013
http://pi-schools.gr/content/index.php?lesson_id=5&ep=72.
- <http://www.ifa.gr/index.php/el/mathimata-spoudes/modules-et-ateliers/atelier-decriture-creative->
- http://www.frl.uoa.gr/fileadmin/frl.uoa.gr/uploads/sinedria/Actes_2010_572-726.pdf.
- <http://theodile.recherche.univ-lille3.fr/spip.php?article23>.
- <http://www.mp2013.fr/histoiresvraies/>.
- <http://www.mp2013.fr/histoiresvraies/category/bibliotheque/>.
- <http://www.lepetitjournal.com/athenes/accueil/actualite/138551-une-histoire-vraie-d-athenes-rencontre-a-thissio-par-iro-gouzi>.